

10- Esmâ-i hüsnâyı tazammun eden bazı fezlekeler ile âyetlere hâtime verilmekte ne gibi bir sır vardır?

İ'lem eyyühe'l-aziz! Esmâ-i hüsnâyı tazammun eden bazı fezlekeler ile âyetlere hâtime verilmekte ne gibi bir sır vardır?

Evet Kur'an-ı Mu'cizü'l-Beyan, bazen âyât-ı kudreti âyetlerde bast eder. Sonra içerisinden esmayı çıkarır. Bazen mensucat toplar gibi açar, dağıtır. Sonra toplar, esmada tayyeder. Bazen de ef'alini tafsil ettikten sonra isimler ile icmal eder. Bazen de halkın a'malini tehdidane söyler. Sonra rahmete işaret eden isimler ile teselli eder. Bazen de bazı makasıd-ı cüz'iyeyi zikrettikten sonra o makasıdı takrir ve ispat için bürhan olarak kavaid-i külliye hükmünde olan isimleri zikrediyor. Bazen de maddî cüz'iyatı zikreder. Sonra esma-i külliye ile icmal eder ve hâkeza...

İ'lem eyyühe'l-aziz! Esmâ-i hüsnâyı tazammun eden bazı fezlekeler ile âyetlere hâtime verilmekte ne gibi bir sır vardır?

Evet Kur'an-ı Mu'cizü'l-Beyan, bazen âyât-ı kudreti âyetlerde bast eder. Sonra içerisinden esmayı çıkarır.

Yâsîn 81-82 — Yaratma Fiilinden Hallâk ve Alîm İsimlerine

أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ
بَلَىٰ وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ

“Gökleri ve yeri yaratan, onların benzerini yaratmaya kadir değil midir? Elbette kadirdir. **O Hallâk'tır, Alîm'dir.**” (Yâsîn 36/81)

Burada önce **göklerin ve yerin yaratılması** gibi muazzam bir âyet-i kudret gösteriliyor. Sonra bu fiilin içinden iki isim çıkarılıyor: **el-Hallâk** ve **el-Alîm**. Yani: *Bu kadar büyük ve muntazam yaratma varsa, bunun arkasında nihayetsiz yaratıcı kudret ve ilim vardır.*

Nûr 24/45 — Canlıların Çeşitliliği → el-Kadîr

وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَّاءٍ ۖ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى بَطْنِهِ ۖ وَمِنْهُمْ
مَنْ يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِ ۖ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى أَرْبَعٍ ۖ يَخْلُقُ اللَّهُ
مَا يَشَاءُ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Allah bütün canlıları sudan yarattı. Onlardan kimi karnı üzerinde sürünür, kimi iki ayağı üzerinde, kimi dört ayağı üzerinde yürür... Şüphesiz Allah her şeye Kadîr’dir.” Nûr 24/45

Burada kudret eserleri **çeşit çeşit canlılar** üzerinden açılıyor; sonra bütün çeşitlilik tek bir isimde toplanıyor: **el-Kadîr**.

Bakara 2/29 İlme Şehadet Eden En Azîm Eserleri Serdeder

هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ
فَسَوَّيْنَهَا سَبْعَ سَمَوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

“Yerde ne varsa hepsini sizin için yaratan O’dur. Sonra semaya yöneldi ve onları yedi gök olarak düzenledi. **O, her şeyi hakkıyla bilendir.**” Bakara 2/29

Âyet önce Allah’ın kudret eserlerini önümüze açıyor: Yeryüzündeki bütün nimetler, bütün mahlûkat ve sonra semâların yaratılıp tanzim edilmesi... Yani daha başta **“Allah Alîm’dir”** demiyor. Önce **Alîm ismini gösteren eserleri** nazara veriyor.

“Bir Neticenin, Bir Mühim Maksudun Mukaddimatı Gibi”

Bu sayılan eserler asıl maksada hazırlık yapan **mukaddimeler** gibidir. Âdeta şöyle bir istidlal kuruluyor: Yeryüzündeki bu kadar farklı şeyi yaratıyor. Her birini yerli yerine koyuyor. İnsanın ihtiyacına uygun hazırlıyor. Semâları muazzam bir nizam içinde tanzim ediyor.

Öyleyse bütün bunları yapan Zât, her şeyi bilmelidir.

Netice: **وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ** “Ve O, her şeyi hakkıyla bilendir.”

Rûm 30/50 — Kadîr

فَانْظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ لَمُحِي الْمَوْتِ ۚ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Allah’ın rahmetinin eserlerine bak! Yeryüzünü ölümünden sonra nasıl diriltiyor. Şüphesiz bunu yapan, ölüleri de diriltecektir. O her şeye kadirdir.” Rûm 30/50

Ölü toprağın nasıl diriltildiğini gösterir; bu büyük kudret eserinden **Kadîr** manasını çıkarır: **“O her şeye Kadîr’dir.”**

Fussilet 41/39

وَمِنْ آيَاتِهِ ۚ أَنْ تَرَی الْأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ ۚ إِنَّ الذَّٰلِقَیْ أَحْيَاهَا لَمُحِي الْمَوْتِ ۚ إِنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Sen yeryüzünü kupkuru görürsün. Biz onun üzerine su indirdiğimizde harekete geçer ve kabarır. Onu diriltten, elbette ölüleri de diriltir. Şüphesiz O her şeye kadirdir.” Fussilet 41/39

Ölü arzın diriltilmesi gösteriliyor; sonra buradan **Kadîr** ismi çıkarılıyor.

Bazen mensucat toplar gibi açar, dağıtır. Sonra toplar, esmada tayyeder.

Buradaki “Mensucatı Açmak” Ne Demek?

Kur’ân önce Allah’ın **ayrı ayrı sanat ve tasarruflarını** insanın nazarına seriyor. Sonra işte bunlar **sanat-ı İlâhiyenin mensucatı**, yani farklı farklı dokunmuş eserleridir. **Sonra “Esmada Tayyeder” Âyet bu kadar farklı fiili anlattıktan sonra hepsini şu kısa fezlekede toplar.**

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ۚ فَذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ الْحَقُّ

“De ki: Size gökten ve yerden rızık veren kimdir? Kulaklara ve gözlerle mâlik olan kimdir? Diriyi ölüden, ölüyü diriden çıkaran kimdir? Bütün işleri tedbir ve idare eden kimdir? Onlar, ‘Allah’ diyeceklerdir. De ki: Öyleyse sakınmaz mısınız? İşte sizin gerçek Rabbiniz Allah budur.” Yûnus Sûresi, 10/31-32

Kur’ân önce Allah’ın **ayrı ayrı sanat ve tasarruflarını** insanın nazarına seriyor: semadan ve arzdan rızık vermek, göz ve kulağı yaratmak, diriyi ölüden ve ölüyü diriden çıkarmak, bütün kâinatı tedbir ve idare etmek. İşte bunlar **sanat-ı İlâhiyenin mensucatı**, yani farklı farklı dokunmuş eserleridir.

Sonra “Esmada Tayyeder”

Âyet bu kadar farklı fiili anlattıktan sonra hepsini şu kısa fezlekede topluyor:

فَذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ الْحَقُّ “İşte sizin Rabbiniz olan Allah, Hak olan O’dur.”

Yani uzun uzun açılan bütün fiiller üç isimde dörülüp toplanıyor: **Allah, Rab, Hak.**

Hangi Fiil Hangi İsmi Gösteriyor?

Rızıkların sema ve arzdan çıkarılması → Allah: Bütün kâinat üzerinde tasarruf eden ancak Allah olabilir.

Göz ve kulağın verilmesi → Rab: İnsanı yaratıp terbiye eden, ihtiyaçlarını bilen ve azalarını veren Rabbidir.

Ölüden diriyi, diriden ölüyü çıkarmak → Hak: Hayatı veren, ölüyü diriltten ve vaadi hak olan O'dur.

Bütün kâinatı tedbir etmek → Allah: Umum kâinatı birden idare eden ancak ulûhiyet sahibi olabilir.

Üstadın “**mensucatı esma içinde tayyeder**” dediği şey tam olarak budur: Kur’ân önce **filleri açar**, sonra **eserleri gösterir**, en sonunda bunların arkasındaki **isimleri çıkarır ve hepsini birkaç Esmâ-i Hüsnâ’da toplar**.

Yani: **Rızık + yaratılış + ihya + tedbir → اللَّهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ**

Nahl 16/10-18

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لَكُمْ مِنْهُ شَرَابٌ وَمِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ تُسِيمُونَ ۚ يُنْبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخْلَ وَالْأَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ ۚ وَسَخَّرَ لَكُمْ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۚ وَتَعْدُوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا ۚ إِنَّ اللَّهَ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ

“Gökten sizin için su indiren O’dur. Ondan içersiniz, hayvanlarınızı otlattığınız bitkiler de onunla yetişir. Onunla sizin için ekin, zeytin, hurma, üzüm ve her türlü meyveyi bitirir... Geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin hizmetinize vermiştir... Allah’ın nimetlerini saymaya kalksanız onları sayamazsınız.

Şüphesiz Allah Gafûr’dur, Rahîm’dir.” Nahl Sûresi, 16/10-18

Mensucatin Esmada Tayyedilmesi

Kur’ân burada **yağmur, bitkiler, meyveler, gece, gündüz, güneş, ay ve sayısız nimetleri** uzun uzun açıyor. Sonra bütün bu nimet mensucatını:

الْغَفُورُ الرَّحِيمُ – **el-Gafûr, er-Rahîm** isimlerinde topluyor. Yani mana adeta şöyledir:

“Nimetlerimi sayamazsınız; onların şükrünü de hakkıyla yerine getiremezsiniz. Buna rağmen kusurlarınızı örten ve bağışlayan Gafûr, nimet vermeye devam eden Rahîm Benim.”

Gafûr ve Rahîm Birlikte

Gafûr: Nimet karşısındaki kusurunu, gafletini ve eksik şükrünü bağışlar.

Rahîm: Kusuruna rağmen nimet ve ihsanını devam ettirir.

Bu bakımdan burada fezleke çok latiftir: **Nimetler Rahîm ismini, o nimetlere karşı insanın noksan şükrü ise Gafûr ismini ister.**

Hac 22/65

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُم مَّا فِي الْأَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ؟؟ وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ؟؟ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَوُّو؟ فَرَحَد؟ِيمٌ

“Allah’ın yerde bulunanları sizin hizmetinize verdiğini, gemilerin O’nun emriyle denizde akıp gittiğini ve izni olmadıkça göğü yeryüzüne düşmekten tuttuğunu görmedin mi? Şüphesiz Allah insanlara karşı Raûf’tur, Rahîm’dir.” Hac Sûresi, 22/65

Mensucatin Esmada Tayyedilmesi

Önce **yeryüzünün insana musahhar edilmesi, gemilerin denizde yürütülmesi ve samanın muhafaza edilmesi** gibi ayrı ayrı nimet ve himaye eserleri açılıyor. Sonunda hepsi:

er-Raûf, er-Rahîm – لَرَوْفٌ رَحِيمٌ

isimlerinde toplanıyor. Yani bütün bu **koruma, kolaylaştırma ve nimetlendirme**, Allah'ın kullarına olan **re'fet ve rahmetinin mensucatıdır**.

Mü'min (Gâfir) 40/64

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَصَوَّرَكُمُ فَأَحْسَنَ صُورَكُمْ وَرَزَقَكُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ ۚ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمُ ۚ فَتَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ۚ

“Allah, sizin için yeryüzünü bir karar yeri, göğü bir bina yapan; size şekil verip şeklinizi güzel yapan ve sizi temiz rızıklarla rızıklandırandır. **İşte Rabbiniz Allah budur.**

Âlemlerin Rabbi Allah ne yücedir!” Mü'min (Gâfir) Sûresi, 40/64

Mensucatin Esmada Tayyedilmesi

Yer hazırlanıyor, gök bina ediliyor, insanın sureti güzelleştiriliyor, rızık veriliyor.
Dört ayrı İlâhî sanat açıldıktan sonra hepsi:

ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمُ – **İşte Rabbiniz Allah budur**

fezlekesinde toplanıyor. Özellikle **Rab** ismi çok münasıptır; çünkü yer hazırlamak, insanı şekillendirmek ve rızıklandırmak hep **terbiye ve rububiyet** fiilleridir.

Bazen de ef'alini tafsil ettikten sonra isimler ile icmal eder.

Burada önceki “**mensucati esmâda tayyetmek**” nüktesinden biraz farklı bir vurgu var. Kur'ân önce Cenâb-ı Hakk'ın **fillerini tek tek tafsil ediyor**, böylece akli ikna ediyor; sonra kısa bir fezleke ile bütün o tafsilatı **topluyor, zihne bağlatıyor ve hıfzettiriyor**.

Yûsuf 12/6

وَكَذَٰلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ آلِ يَعْقُوبَ كَمَا أَتَمَّهَا عَلَىٰ أَبَوَيْكَ مِنْ قَبْلُ ۖ إِبْرَاهِيمَ

وَأَسْحَقَ ۚ إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

“Rabbin seni böylece seçecek, sana hadiselerin yorumunu öğretecek; daha önce ataların İbrahim ve İshak’a nimetini tamamladığı gibi sana ve Yakub ailesine de nimetini tamamlayacaktır. **Şüphesiz Rabbin Alîm’dir, Hakîm’dir.**” Yûsuf Sûresi, 12/6

Tafsil ve İcmal

Fiiller tek tek sayılıyor: **seçmek, öğretmek, nimeti tamamlamak, İbrahim ve İshak’a ihsanda bulunmak.** Sonra bütün bu fiiller iki isimle bağlanıyor:

إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

Çünkü **kimi seçeceğini ve ne öğreteceğini bilmesi Alîm**, bütün bu nimetleri yerli yerinde vermesi ise **Hakîm** ismini gösterir.

Âl-i İmrân 3/26-27

قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ
وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ ۚ بِيَدِكَ الْخَيْرُ ۚ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ ۚ تُوَلِّجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَتُوَلِّجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ
الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ

“De ki: Ey mülkün sahibi Allah’ım! Mülkü dilediğine verir, dilediğinden çekip alırsın; dilediğini aziz eder, dilediğini zelil edersin. Hayır Senin elindedir. Şüphesiz Sen her şeye kadırsın. Geceyi gündüze katarsın, gündüzü geceye katarsın; diriyi ölüden, ölüyü diriden çıkarırsın ve **dilediğine hesapsız rızık verirsin.**” Âl-i İmrân Sûresi, 3/26-27

Tafsil ve İcmal

Kur’ân önce **mülkü verme-alma, aziz etme-zillile düşürme, geceyi gündüze ve**

gündüzü geceye çevirme, diriye ölüden ve ölüyü diriden çıkarma fiillerini tafsil ediyor.

Sonra bütün bunları insanın en temel ihtiyacına bağlayıp:

وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ

“Dilediğine hesapsız rızık verirsin.” diye icmal ediyor.

Yani **bir insanın rızıkını vermek**, aslında gece-gündüzü, güneşi, mevsimleri, toprağı ve hayatı idare eden aynı kudretin işidir. Bir elmayı vermek için adeta **bütün kâinatı çalıştırmak** gerekir.

Şûrâ 42/11-12

فَاطِرُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ
أَزْوَاجًا ۚ يَذُرُّكُمْ فِيهِ ۚ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ
الْبَصِيرُ ۚ لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ
وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

“Göklerin ve yerin yaratıcısıdır. Size kendi cinsinizden eşler, hayvanlardan da çiftler yaratmıştır; böylece sizi çoğaltır. O’nun benzeri hiçbir şey yoktur. **O Semî’dir, Basîr’dir.** Göklerin ve yerin anahtarları O’nundur. Dilediğine rızık genişletir, dilediğine ölçülü verir. **Şüphesiz O her şeyi Alîm’dir.**” Şûrâ Sûresi, 42/11-12.

Tafsil ve İcmal

Önce fiiller tafsil ediliyor: **semavatı ve arzı yaratıyor, eşleri yaratıyor, nesilleri çoğaltıyor, rızık genişletiyor ve daraltıyor.** Sonra bunların arkasındaki hakikat **Semî’, Basîr ve Alîm** isimleriyle icmal ediliyor. Yani bu kadar mahlûkun ihtiyacını gören, sesini işiten ve rızıkını ölçüyle veren ancak **Semî’, Basîr ve Alîm** olabilir.

بَدَّ؟ يَعِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ؟ أَنَّى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةً؟
وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ؟ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ؟ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ؟ لَا إِلَهَ إِلَّا
هُوَ؟ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ؟ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ؟ لَا تَدْرِكُهُ
الْأَبْصَارُ؟ وَهُوَ يُدْرِكُ الْآبْصَارَ؟ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ

“O, gökleri ve yeri örneksiz yaratandır... Her şeyi yaratmıştır ve **O her şeyi Alîm’dir**.
İşte Rabbiniz Allah budur. O’ndan başka ilâh yoktur. Her şeyin yaratıcısıdır; öyleyse
O’na kulluk edin. **O her şey üzerinde Vekîl’dir**. Gözler O’nu idrak edemez, fakat O
bütün gözleri idrak eder. **O Latîf’tir, Habîr’dir**.” En’âm Sûresi, 6/101-103.

Tafsil ve İcmal

Önce **semavatı ve arzı benzersiz yaratmak, bütün mahlûkatı yaratmak, her şeyi idare etmek ve bütün nazarları kuşatmak** gibi fiiller anlatılıyor. Sonra bu geniş fiiller **Alîm, Vekîl, Latîf ve Habîr** isimleriyle bağlanıyor. Özellikle **Latîf ve Habîr**, en gizli ve ince şeylere kadar ulaşan İlâhî tasarrufu icmal ediyor.

Rûm 30/48-50

اللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ فَتُثَرِّقُ سَحَابًا فَيَبْسُطُهُ فِي السَّمَاءِ كَيْفَ
يَشَاءُ وَيَجْعَلُهُ كِسْفًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ... فَاَنْظُرْ إِلَى آثَارِ
رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا؟ إِنَّ ذَلِكَ لَمُحْيِ الْمَوْتَى؟
وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Rüzgârları gönderen Allah’tır; onlar bulutları kaldırır. Allah onları gökte dilediği gibi

yayar, parça parça eder; sonra aralarından yağmurun çıktığını görürsün... Allah'ın rahmet eserlerine bak: Yeryüzünü ölümünden sonra nasıl diriltiyor! Şüphesiz bunu yapan ölüleri de diriltecektir. **O her şeye Kadîr'dir.**" Rûm Sûresi, 30/48-50.

Tafsil ve İcmal

Önce fiiller uzun uzun açılıyor: **rüzgârı gönderiyor, bulutu kaldırıyor, yayıyor, yağmuru indiriyor, ölü toprağı diriltiyor.** Sonra bütün bu fiiller tek bir fezlekeye bağlanıyor:

وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Yani bütün tafsilat **Kadîr** isminde icmal ediliyor. Bu örnek, **"ef'âlini tafsil ettikten sonra isimler ile icmal eder"** cümlesine çok tam oturur.

Bazen de halkın a'malini tehdidane söyler. Sonra rahmete işaret eden isimler ile teselli eder.

Zümer 39/53 — İsyanı Zikreder, Rahmetle Ümit Verir

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ؟
إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمْعًا؟ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

"De ki: Ey kendilerine karşı haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin.

Şüphesiz Allah bütün günahları bağışlar. Çünkü **O Gafûr'dur, Rahîm'dir.**" Zümer

Sûresi, 39/53

Önce insanın **"israf", yani günahlarla kendi nefesine karşı haddi aşması** zikrediliyor. Böyle ağır bir ifade insanı yeise düşürebilecekken hemen **Gafûr ve Rahîm** isimleri geliyor. **Gafûr**, günahın büyüklüğüne rağmen mağfiret kapısının açık olduğunu; **Rahîm** ise kulunu rahmetinden kovmadığını bildiriyor.

Nisâ 4/110 — Kötülük ve Zulümden Sonra Gafûr-Rahîm

وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا
رَحِيمًا

“Kim bir kötülük işler veya kendisine zulmeder de sonra Allah’tan bağışlanma dilerse, Allah’ı **Gafûr ve Rahîm** bulur.” Nisâ Sûresi, 4/110

Önce **kötülük yapmak ve nefse zulmetmek** açıkça zikrediliyor. Fakat günahın zikriyle kulun önüne çıkışsız bir yol konulmuyor. Hemen istiğfar kapısı açılıyor ve **Gafûr-Rahîm** isimleriyle teselli ediliyor.

Nisâ 4/107-110 — En Açık Misal

وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنْفُسَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا أَثِيمًا ۖ يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَىٰ مِنَ الْقَوْلِ ۖ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُدْهِيًا ... ۚ وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا

“Kendilerine hainlik edenleri savunma. Şüphesiz Allah, hainlikte ve gûnahta ileri gideni sevmez. İnsanlardan gizlenirler fakat Allah’tan gizlenemezler... Allah onların yaptıklarını kuşatmıştır... **Kim bir kötülük işler veya kendisine zulmeder de sonra Allah’tan bağışlanma dilerse, Allah’ı Gafûr ve Rahîm bulur.**” Nisâ Sûresi, 4/107-110

Önce insanların **hiyaneti, günahı, Allah’tan gizlenemeyecekleri ve yaptıklarının tamamen kuşatıldığı** şiddetli ifadelerle anlatılıyor. İnsan bu tehdidin karşısında “Artık benim için dönüş yok” diyebilir.

Tam burada Kur'ân rahmet kapısını açıyor: **يَجِدِ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا** "Allah'ı Gafûr ve Rahîm bulur."

Gafûr: İşlenen günahı bağışlar.

Rahîm: Günahkâr kulunu tevbeden sonra rahmetinden mahrum bırakmaz.

Bu, Üstadın **"Şiddet-i tehdit yeise atmasın diye rahmete işaret eden esmâ ile hâtime verir"** sözünün Nisâ Sûresi'ndeki en güzel misallerindendir.

Mâide 5/38-39

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنَ اللَّهِ؟
وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ؟ فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ؟ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ
يَتُوبُ عَلَيْهِ؟ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

"Hırsızlık eden erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık Allah'tan caydırıcı bir ceza olmak üzere ellerini kesin. Allah Azîz'dir, Hakîm'dir. Fakat kim yaptığı zulümden sonra tevbe eder ve hâlini düzeltirse Allah onun tevbesini kabul eder. **Şüphesiz Allah Gafûr'dur,**

Rahîm'dir." Mâide Sûresi, 5/38-39

Önce suç ve ceza **şiddetli bir tehditle** bildiriliyor. Fakat insan "Artık dönüş yolum kalmadı" diye yeise düşmesin diye hemen arkasından **tevbe ve ıslah kapısı** açılıyor; **Gafûr ve Rahîm** isimleriyle teselli ediliyor.

Furkân 25/68-70

وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ
اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ؟ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا؟
يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ؟ مُهَانًا؟ إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ

عَمَلًا صَالِحًا فَأُوۡلَٰٓئِكَ يُبَدِّلُ ٱللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍۭ ۖ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا
رَّحِيمًا

“Onlar Allah ile beraber başka bir ilâha yalvarmazlar; Allah’ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar ve zina etmezler. Kim bunları yaparsa cezasını bulur. Kıyamet günü onun azabı kat kat artırılır ve orada horlanmış olarak kalır. Ancak tevbe eden, iman eden ve salih amel işleyenler müstesna. Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir.

Allah Gafûr’dur, Rahîm’dir.” Furkân Sûresi, 25/68-70

Bu çok kuvvetli bir misaldir. Önce **şirk, adam öldürme ve zina** zikrediliyor; ardından **azabın katlanması** gibi şiddetli bir tehdit geliyor. Fakat tam yeis kapısı açılacakken Kur’ân “**Ancak tevbe edenler...**” diyerek yönü değiştiriyor ve sonunda **Gafûr-Rahîm** isimleriyle ümit veriyor.

Tevbe 9/5

فَإِذَا انْسَلَخَ ٱلْأَشْهُرُ ٱلْحُرْمُ فَٱقْتُلُوا ٱلْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ
وَخُذُوهُمْ وَٱحْصُرُوهُمْ وَٱقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍۭ ۚ فَإِن تَابُواْ وَٱقَامُواْ
ٱلصَّلَاةَ وَآتُواْ ٱلزَّكَاةَ فَخَلُّواْ سَبِيلَهُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌۭ رَّحِيمٌۭ

“Haram aylar çıkınca, [antlaşmayı bozan ve savaş hâlindeki] müşriklerle karşılaştığınız yerde savaşın; onları yakalayın, kuşatın ve onları gözetlemek için her geçidi tutun.

Fakat tevbe eder, namazı kılar ve zekâtı verirlerse yollarını serbest bırakın. **Şüphesiz**

Allah Gafûr’dur, Rahîm’dir.” Tevbe Sûresi, 9/5

Âyet savaş bağlamında çok **şiddetli hükümlerle** başlıyor. Fakat hemen ardından dönüş yolu gösteriliyor ve fezleke **Gafûr-Rahîm** oluyor. Yani cezanın maksadı ümitsizliğe atmak değil; kötülükten vazgeçirip dönüş kapısını göstermektir.

Bazen de bazı makasid-ı cüz'iyeyi zikrettikten sonra o makasıdı takrir ve ispat için bürhan olarak kavaid-i külliye hükmünde olan isimleri zikrediyor.

Mücâdele 58/1

قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ
يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ

“Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah’a şikâyetinde bulunan kadının sözünü Allah işitti. Allah sizin konuşmanızı işitiyordu. Şüphesiz Allah **Semî’dir, Basîr’dir.**” Mücâdele Sûresi, 58/1

Cüz’î Hadiseden Küllî Kaideye

Bir kadının aile içinde yaşadığı **hususî ve küçük görünen bir hadise** zikrediliyor. Sonra bu cüz’î hadise, **إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ** fezlekesiyle küllîleştiriliyor: **Bu kadının feryadını işiten Allah, her şeyi işiten Semî’dir; onun hâlini gören Allah, her şeyi gören Basîr’dir.** Böylece cüz’î hadise, küllî ismin delili oluyor.

İsrâ 17/1

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ
الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

“Kulunu bir gece Mescid-i Haram’dan, çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksâ’ya, ona âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye götüren Allah her türlü noksandan münezzehtir. Şüphesiz O **Semî’dir, Basîr’dir.**” İsrâ Sûresi, 17/1

Cüz'î Seyahatten Küllî Hakikate

Zahirde **bir kulun bir gecelik seyahati** anlatılıyor. Fakat bu seyahat bütün kâinatı ilgilendiren nübüvvet, vahiy ve Mi'rac hakikatine açılıyor. Sonundaki **Semî' ve Basîr** isimleri, bu hadisenin sıradan bir yolculuk olmadığını; **bütün sesleri işiten ve bütün âlemleri gören Allah'ın küllî rububiyetiyle ilgili** olduğunu gösteriyor.

Fâtır 35/1

الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا أُولَى أَجْنَحَةٍ
مِثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Hamd, gökleri ve yeri yaratan, melekleri ikişer, üçer ve dörder kanatlı elçiler kılan Allah’a mahsustur. O, yaratmada dilediğini artırır. Şüphesiz Allah **her şeye Kadîr’dir.**”

Fâtır Sûresi, 35/1

Cüz'î Yaratılıştan Küllî Kudrete

Meleklerin **farklı kanatlarla yaratılması** gibi belirli bir yaratılış keyfiyeti zikrediliyor. Ardından:

إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

denilerek mesele küllîleştiriliyor. Yani **meleklerle böyle farklı cihazlar veren kudret**, yalnız bu işe mahsus değildir; **her şeye gücü yeten Kadîr-i Mutlak'ın kudretidir.**

Nisâ 4/58

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا ۚ وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ
أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ ۚ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا
بَصِيرًا

“Allah size emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne güzel öğüt veriyor! Şüphesiz Allah **Semî’dir, Basîr’dir.**” Nisâ Sûresi, 4/58

Cüz’î Maksat → Küllî Kaide

Burada belirli iki vazife zikrediliyor: **emaneti ehline vermek ve adaletle hükmetmek.** Ardından **Semî’ ve Basîr** isimleri küllî bir bürhan olarak geliyor: İnsanlardan gizleseniz bile Allah **bütün sözleri işitir, bütün muameleleri görür.** Böylece cüz’î hukuk emri, küllî esmâ ile tahkim ediliyor.

Bakara 2/237

وَأَنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرَسًا
فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ... وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ وَلَا تَنْسُوا الْفَضْلَ
بَيْنَكُمْ؟ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

“Kadınlara mehir belirlediğiniz hâlde, kendilerine dokunmadan onları boşarsanız belirlediğiniz mehrin yarısı onlarındır... Affetmeniz takvaya daha yakındır. Aranızdaki iyiliği unutmayın. Şüphesiz Allah **yaptıklarınızı hakkıyla görendir.**” Bakara Sûresi, 2/237

Cüz’î Maksat → Küllî Kaide

Çok hususî bir aile hukuku meselesi anlatılıyor: **boşanma, mehir, affetme ve faziletli davranma.** Sonunda: **إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ** denilerek mesele küllîleştiriliyor. Yani bu küçük görünen aile muamelesi bile **Basîr olan Allah’ın nazarındadır.** Cüz’î hükmün ciddiyeti, küllî **Basîr** hakikatiyle takrir ediliyor.

Tevbe 9/104

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ؟ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَأَنَّ
اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ؟

“Bilmediler mi ki kullarının tevbesini kabul eden ve sadakaları alan Allah’tır. Şüphesiz
Allah **Tevvâb’dır, Rahîm’dir.**” Tevbe Sûresi, 9/104

Cüz’î Maksat → Küllî Kaide

Burada **tevbe ve sadaka** gibi belirli ameller zikrediliyor. Sonra bunların kabulünün arkasına küllî bir hakikat konuluyor: **أَلْتَوَّابُ الرَّحِيمُ** Yani yalnız o şahısların tevbesini kabul eden değil; **tevbeleri daima kabul eden Tevvâb ve kullarına rahmet eden Rahîm** O’dur. Böylece hususî hadise küllî isimlerle temellendiriliyor.

Bu üslûpta Kur’ân adeta şöyle yapıyor: **Önce küçük ve belirli bir hadiseyi gösteriyor; sonra “Bu yalnız bu hadiseye mahsus değildir” diyerek arkasına küllî bir Esmâ-i Hüsnâ kaidesi koyuyor.** Cüz’î hüküm böylece **Semî’, Basîr, Alîm, Hakîm, Latîf, Tevvâb, Rahîm** gibi isimlerle hem ispat hem tahkim ediliyor.

Bazen de maddî cüz’iyatı zikreder. Sonra esma-i külliye ile icmal eder ve hâkeza...

Rûm 30/20-27

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ ؟ وَمِنْ
آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا ... ؟ وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ
السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ السِّنِّتِ وَالْوَانِكُمْ ... ؟ وَمِنْ آيَاتِهِ
مَنَامُكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ ... ؟ وَمِنْ آيَاتِهِ يُرِيكُمْ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا
وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيُحْيِي بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ... ؟ وَهُوَ

الْعَزَّ يُزُّ الْحَكِّيمُ

“O’nun âyetlerindendir ki sizi topraktan yarattı... Size kendi cinsinizden eşler yarattı... Göklerin ve yerin yaratılması, dillerinizin ve renklerinizin farklılığı O’nun âyetlerindendir... Gece ve gündüz uyumanız... Size korku ve ümit veren şimşegi göstermesi ve gökten su indirip onunla ölü toprağı diriltmesi de O’nun âyetlerindendir... **O Azîz’dir, Hakîm’dir.**” Rûm Sûresi, 30/20-27

Maddî Cüz’iyattan Küllî Esmâya

Kur’ân **toprak, insan bedeni, eşler, renkler, diller, uyku, şimşek, yağmur ve ölü toprağın dirilmesi** gibi müşahhas şeyleri tek tek gösteriyor. Sonra bütün bu cüz’î sanatları:

الْعَزَّ يُزُّ الْحَكِّيمُ – Azîz, Hakîm

isimlerinde icmal ediyor. Hepsinde görünen **kudret Azîz’e**, ölçü, nizam ve maslahat ise **Hakîm’e** bakıyor.

Mülk 67/19

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَافَّاتٍ وَيَقْبِضْنَ ۚ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا
الرَّحْمَنُ ۚ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بِصَدِّيرٍ

“Üstlerinde kanatlarını açıp kapayan kuşlara bakmadılar mı? Onları havada Rahmân’dan başkası tutmuyor. **Şüphesiz O her şeyi Basîr’dir.**” Mülk Sûresi, 67/19

Maddî Cüz’iyattan Küllî Esmâya

Çok müşahhas bir şey gösteriliyor: **havada uçan kuş ve kanatları**. Sonra bu küçük hadise iki küllî hakikate bağlanıyor:

الرَّحْمَنُ – Rahmân: Kuşu yaratıp uçuşuna uygun cihazları veren.

بَصِيرٌ — Basîr: Yalnız o kuşu değil, **her şeyi** gören.

Bir kuşun uçuşundan küllî **Rahmân ve Basîr** isimlerine çıkılıyor.

Hac 22/65

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُم مَّا فِي الْأَرْضِ وَالْفُلُكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ
بِأَمْرِهِ ۖ وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ
بِالنَّاسِ لَرَوُّوفٌ رَحِيمٌ

“Allah’ın yeryüzündekileri sizin hizmetinize verdiğini, gemilerin O’nun emriyle denizde
akıp gittiğini ve izni olmadıkça göğü yere düşmekten tuttuğunu görmedin mi?

Şüphesiz Allah insanlara karşı Raûf’tur, Rahîm’dir.” Hac Sûresi, 22/65

Maddî Cüz’iyattan Küllî Esmâya

Yeryüzündeki nimetler, denizde yürüyen gemi, semanın muhafazası gibi maddî
hadiseler zikrediliyor. Sonra bunların tamamı:

رَوْفٌ رَحِيمٌ — Raûf, Rahîm

isimlerinde toplanıyor. Yani bu müşahhas nimet ve muhafazalar, küllî **şefkat ve rahmetin**
ayrı ayrı tezahürleridir.

Şuarâ 26/78-82

الَّذِي خَلَقَنِي فَهُوَ يَهْدِينِ ۚ وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِ ۚ
وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ ۚ وَالَّذِي يُمِيتُنِي ثُمَّ يُحْيِينِ ۚ
وَالَّذِي أَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ

“Beni yaratan ve bana doğru yolu gösteren O’dur. Beni yediren ve içiren O’dur. Hastalandığım zaman bana şifa veren O’dur. Beni öldürecek, sonra diriltecek olan O’dur. Hesap gününde hatamı bağışlamasını umduğum da O’dur.” **Şuarâ Sûresi, 26/78-82**

Maddî Cüz’iyattan Küllî Hakikate

Burada **yemek, içmek, hastalık, şifa, ölüm ve hayat** gibi insanın günlük hayatındaki müşahhas hâller sayılıyor. Bunların her biri küllî bir İlâhî isme pencere açıyor:

Yaratma → Hâlık

Rızık → Rezzâk

Şifa → Şâfî

Hayat → Muhyî

Mağfiret → Gafûr

Burada isimler lafzen fezlekede sıralanmıyor; fakat **maddî cüz’iyat doğrudan küllî isimlerin tecellilerine bağlanıyor. Cüz’î eserler çoktur; fakat onların arkasında tecelli eden Esmâ küllîdir.**